

Recenzja
dorobku habilitacyjnego dr Pauliny Tobiasz-Lis sporządzona
w związku z postępowaniem w sprawie uzyskania stopnia
doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka
przestrzenna

Uwagi wprowadzające

W nawiązaniu do informacji Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna o powołaniu mnie w dniu 2023-12-05 do składu Komisji Habilitacyjnej ds. przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Pauliny Tobiasz-Lis, jako recenzenta (pismo z 14-12-2023) oraz w oparciu o dostarczone później materiały, sporządziłem recenzję dorobku Habilitantki. Zgodnie z przepisami ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (20 lipca 2019 r.) Kandydatka wskazała, jako „osiągnięcie naukowe” stanowiące podstawę postępowania habilitacyjnego, cykl dziewięciu powiązanych tematycznie publikacji naukowych z lat 2013-2022 pod tytułem *Spoleczne odwzorowanie przestrzeni. Koncepcja, metody, zastosowania*. Uzupełnieniem cyklu jest autorska monografia Habilitantki *Czas w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016. Dodatkowo, w *Autoreferacie*, poza ww. monografią Habilitantka wskazuje dalsze dwa artykuły naukowe (Załącznik 7) wraz z odpowiednimi oświadczeniami o wymiarze Jej udziału w przygotowaniu tych tekstów.

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że spełnione są wymagania formalne niezbędne do wszczęcia postępowania habilitacyjnego, wynikające z Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., art. 221 *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668 ze zm.).

Biorąc pod uwagę zalecenia dla recenzentów wynikające z w.w. moja recenzja dorobku dr Pauliny Tobiasz-Lis koncentruje się na wskazanym osiągnięciu, natomiast w dalszych częściach, ocena dotyczy Jej istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej. Recenzję zamyka ostateczna, jednoznaczna konkluzja. Całość oceny dorobku Kandydatki podzieliłem na trzy części, z których pierwsza zawiera krótką charakterystykę Jej drogi naukowej wraz z oceną

dokonań w dziedzinie badań naukowych prowadzonych w różnych ośrodkach naukowych (potwierdzenie aktywności naukowo-dydaktycznej poza uczelnią macierzystą), druga koncentruje się na wskazaniu i ocenie cech naukowych przedstawionego cyklu artykułów oraz potwierdzeniu wkładu, jaki recenzowany cykl wnosi do rozwoju określonej dyscypliny (tu: dziedzina nauk społecznych, dyscyplina geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna), a trzecia zawiera moje wnioski, wynikające z tych ocen wraz z finalną konkluzją.

1. Ogólna charakterystyka i ocena dorobku naukowo-badawczego

Podczas studiów na Uniwersytecie Łódzkim dr Paulina Tobiasz-Lis, w okresie 02.01.2005 - 06.05.2005, odbyła wyjazd studialny na Uniwersytecie w Joensuu (Finlandia) w ramach programu Socrates Erasmus, a 2006 r. uzyskała magisterium z geografii w zakresie gospodarki przestrzennej i planowania przestrzennego na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. W 2007 r. ukończyła studia podyplomowe w zakresie urbanistyki i planowania przestrzennego na Politechnice Wrocławskiej (Wydział Architektury), a w 2010 r. studia doktoranckie w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej i geografii fizycznej na Wydziale Nauk Geograficznych. W 2012 r. została absolwentką studiów podyplomowych w zakresie geoinformacji na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM w Poznaniu i w tym samym roku uzyskała stopień doktora Nauk o Ziemi w zakresie geografii na podstawie rozprawy doktorskiej *Zmiany obrazu Łodzi w świadomości jej mieszkańców w okresie transformacji* napisanej pod kierunkiem dr hab. J. Dzieciuchowicza, na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. W okresie 2008-2012 była asystentką w Zakładzie Geografii Regionalnej i Społecznej, Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, a po doktoracie została adiunktem w Katedrze Geografii Regionalnej i Społecznej, gdzie nadal zajmuje to stanowisko.

W kontynuacji swoich badań po uzyskaniu stopnia doktora, koncentrowała się, w ramach wskazanej dyscypliny naukowej, na analizie relacji między wyobrażeniami przestrzeni, znaczeniem przestrzeni i zagospodarowaniem przestrzeni. Spośród 55 pozycji, które dr Paulina Tobiasz-Lis opublikowała po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, ukazało się łącznie 50 tekstów (średnio 4,5 publikacji rocznie). W swoim dorobku Habilitantka ma dwie autorskie monografie (2013 i 2016) o tematyce częściowo nawiązującej do zgłoszonego cyklu artykułów. Spośród artykułów naukowych 23 opublikowano w jęz. angielskim (46%), a 28 opracowań ma charakter współautorski (56%).

Prace Habilitantki są cytowane relatywnie często, łącznie 253 powołania (17-03-2024), a najczęściej cytowany, autorski artykuł z 2011 r. (25 razy) analizuje problemy związane z tzw. osiedlami grodzonymi w Łodzi. Podjęto w nim próbę wskazania negatywnych konsekwencji społecznych i funkcjonalno-przestrzennych rozwoju tej formy zabudowy w mieście. Warto też dodać, że praktycznie wszystkie cytowania dotyczą tekstów, które ukazały się po uzyskaniu stopnia doktora. Pewną słabością dorobku publikacyjnego Habilitantki jest niewielki udział artykułów w liczących się czasopismach o międzynarodowym zasięgu (*Europa Regional*, *Geographia Polonica*, *Mitteilungen der Osterreichischen Geographischen Gesellschaft*, *Bulletin of Geography*, *Energies*, *European Planning Studies*). W mojej opinii przynajmniej niektóre z opublikowanych w jęz. polskim opracowań Kandydatki mogłyby się w takich periodykach ukazać, podnosząc Jej rozpoznawalność w międzynarodowym środowisku badaczy .

Ogólnie biorąc, dorobek publikacyjny dr Pauliny Tobiasz-Lis uznaję za wartościowy i co najmniej zauważony głównie jednak w krajowym środowisku naukowym. Zróżnicowane pod względem tematyki i zastosowanych metodologii wywodu naukowego opublikowane prace Habilitantki, w tym szczególnie obie monografie, są istotnym wsparciem Jej wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Wysoko oceniam również aktywność konferencyjną Kandydatki. W całym okresie po uzyskaniu stopnia doktora Paulina Tobiasz-Lis uczestniczyła w 46 konferencjach naukowych, w tym 11 zagranicznych (Berlin, Liege, Joensuu, HoShiMinh, Sztokholm, Tybinga, Santiago de Compostela, Brno, Wenecja, Mersin, Paryż), a także w międzynarodowych spotkaniach związanych z realizowanymi projektami badawczymi (Walencja (Hiszpania), Joensuu (Finlandia), Wiedeń (Austria), Volos (Grecja), Dublin (Irlandia), Dortmund (Niemcy)). W zdecydowanej większości wystąpień prezentowała autorskie wyniki badań (lub efekty badań zespołów, w których pracach uczestniczyła) oraz brał czynny udział w obradach, co świadczy o dużych umiejętnościach Habilitantki do prezentowania wyników swoich dokonań badawczych i o Jej naukowej erudycji.

Moim zdaniem, intensywność współpracy Habilitantki z międzynarodowym środowiskiem naukowym, szczególnie w latach 2016-2023, zajmującym się szeroko rozumianymi problemami z formułowaniem koncepcji społecznego odwzorowania przestrzeni – świadczy o Jej pozycji i możliwościach budowania nowych sieci powiązań na tych polach badawczych.

Wartą podkreślenia jest także duża aktywność dr Pauliny Tobiasz-Lis w pracach

związanych z realizacją projektów i tematów badawczych, finansowanych w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, w większości nawiązujących do Jej zainteresowań naukowych. W sumie uczestniczyła lub koordynowała 7 krajowych i 6 międzynarodowych programów badawczych, niektóre projekty wciąż trwają. Niewątpliwie, szczególnie projekty międzynarodowe stanowiły dobry punkt wyjścia do nawiązywania bliższych naukowych relacji zarówno w krajowym jak i europejskim środowisku badawczym. Wartą odnotowania jest też duża aktywność Kandydatki w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych, a ostatnio również międzynarodowych. Wprawdzie w przedstawionym przez Habilitantkę *Autoreferacie* nie znalazłem syntetycznego ujęcia podejmowanych podczas kilkunastoletniej działalności naukowej inicjatyw naukowo-badawczych (pewien obraz można uzyskać z analizy rys. 4 (s. 37: *Inicjatywy naukowe podejmowane indywidualnie lub zespołowo w latach 2008-2023*) mieszczą się w czterech zakresach tematycznych: początkowo, w latach 2011-2014, skoncentrowała się na zagadnieniu *Dysproporcji społecznych i gospodarczych w przestrzeni Łodzi* identyfikując i wskazując *Czynniki, mechanizmy i skutki* [1], w kolejnym okresie (2015-2019) zainicjowała badania nad *Reprezentacjami przestrzennymi wsi w Polsce* [2], a równolegle zajęła się badaniem obszarów wiejskich pod kątem *Tworzenia sieci najciekawszych wsi* (2015-2016) i *Inteligentnym rozwojem obszarów wiejskich* (2018-2019 [3]). W podobnym czasie zajmowała się *Funkcjonowaniem lokalnych systemów produkcji w warunkach kryzysu gospodarczego* (*Functioning of local Production Systems under Economic Crisis*) (2012-2015) i *Lokalnością w kontekście spójności i rozwoju terytorialnego* (*Resituating the local in cohesion and territorial development*) (2016-2021 [4]), uczestnicząc w badaniach Projektu 7 Programu Ramowego UE oraz Programu Horyzont 2020.

W ostatnim okresie podjęła zespołowe badania uczestnicząc w trzech projektach dotyczących *Procesów, cech i faz rozwoju wewnętrznych peryferii w Europie* (*Processes, Features and Cycles of Inner Peripheries in Europe*) (2016-2017), *Oceny społeczno-gospodarczego wpływu cyfryzacji na obszarach wiejskich* (*Assessing the socio-economic impact of digitalisation in rural areas*) (2016-2021) oraz *Inteligentnego gospodarstwa rolnego w kontekście rolno-środowiskowej przestrzeni Big Data* (*Smart Farm and Agri-environmental Big Data space*) ([5] 2023-2028). Jestem zdania, że prowadzone przez Habilitantkę badania, w ramach podjętych międzynarodowych projektów i programów, pozwoliły Jej się rozwinąć naukowo, nawiązać szerokie kontakty w środowisku naukowym Europy oraz ukierunkować zainteresowania naukowe na zagadnienia związane z szeroko

rozumianym procesem peryferyzacji obszarów wiejskich, oddziaływania nowych technologii na rozwój i warunki życia wsi. Generalnie, prace badawcze i raporty Habilitantki oraz ich efekty naukowe wpisują się (przynajmniej w pewnym stopniu) w temat wskazanego osiągnięcia naukowego - *Społeczne odwzorowanie przestrzeni. Koncepcja, metody, zastosowania*.

Zainteresowania naukowe Kandydatki koncentrują się głównie na problematyce doświadczenia, percepcji i reprezentacji przestrzeni, a wybrany przez Nią zestaw prac stanowiących osiągnięcie naukowe tworzy przemyślaną całość mieszczącą się w tej tematyce. Większość z tych prac to publikacje samodzielnie (wyniki własnych badań), natomiast uzupełniający charakter mają opracowania prezentujące wyniki projektów zespołowych, w których perspektywa przestrzeni doświadczanej i zapamiętanej przez użytkowników ma szersze odniesienia.

Uogólniając, opublikowane prace naukowe potwierdzają możliwości twórcze Habilitantki, a także Jej zdolność do współpracy z innymi, krajowymi i zagranicznymi badaczami, potwierdzają umiejętność syntezy, zarówno własnych materiałów empirycznych i analiz, jak i rozważań innych naukowców. Dorobek publikacyjny i jego percepcja, aktywność konferencyjna i udział Kandydatki w projektach badawczych jest – po bliższym zapoznaniu się z nim – w zupełności wystarczający do wsparcia wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

2 Ocena cyklu artykułów stanowiących tzw. osiągnięcie naukowe Habilitantki

Podstawą ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego przez dr Paulinę Tobiasz-Lis jest cykl dziewięciu powiązanych tematycznie artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych (*Studia Obszarów Wiejskich* (3), *Journal of Settlements and Spatial Planning* (2), *Geographia Polonica*, *Folia Geographica Socio-Oeconomica*, *Bulletin of Geography*) pod wspólnym tytułem *Społeczne odwzorowanie przestrzeni. Koncepcja, metody, zastosowania*. Poza *Journal'em* (Cluj-Napoca, Rumunia), wszystkie czasopisma są wydawane w kraju. Są to periodyki branżowe (geografia społeczno-ekonomiczna, gospodarka przestrzenna) powszechnie znane i liczące się w środowisku naukowym. Niestety, ich oddziaływanie międzynarodowe jest raczej nikłe (poza *Bulletin of Geography*). Autorka uważa, że osiągnięcie naukowe stanowi wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna i może być podstawą do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (*Autoreferat*).

Recenzowany cykl artykułów generalnie wpisuje się w dziedzinę geografii człowieka. Habilitantka koncentruje się na szerokiej analizie procesów doświadczania, zapamiętywania i wartościowania przestrzeni, których skutkiem jest powstawanie wyobrażeń miejsc. Podejmuje także kwestie kształtowania (wytwarzania) przestrzeni w skali lokalnej oraz znaczenie lokalnych zasobów, głównie kapitału społecznego dla przebiegu tych procesów. Przedstawiony cykl publikacji jest wynikiem badań prowadzonych przez Kandydatkę (nr 4, 5 i 6), przez zespoły realizujących projekty o zasięgu krajowym (nr 1, 2, 3 i 7) oraz międzynarodowym (nr 8 i 9) w latach 2011-2023. Poszczególne artykuły dotyczą układów miejskich (nr 3, 4 i 5), wiejskich (nr 1, 2, 6 i 7) oraz struktur regionalnych (nr 8 i 9). Klarownie przedstawiono udział i rzeczywiste dokonania dr Pauliny Tobiasz-Lis w przygotowaniu poszczególnych artykułów.

Habilitantka ułożyła teksty (jak się wydaje) wg koncepcji: podstawy teoretyczne koncepcji, jej uzasadnienie, przykłady zastosowań, ujęcia syntetyczne i uogólniające wnioski. Pierwszy [1] artykuł *Wyobrażenia przestrzenne mieszkańców wsi. Wykorzystanie metody odręcznych szkiców* jest próbą zastosowania metody analizy odręcznych szkiców mieszkańców obszarów wiejskich do oceny ich wyobrażeń o funkcjonowaniu szeroko rozumianego otoczenia w sferze materialnej i kulturowej (*Reprezentacje przestrzenne wsi w Polsce*) i znaczenia tych procesów dla rozwoju wsi. Z kolei tekst [2] *The Village as a Place of.... Anchoring the Territorial Identity of the Countryside. Examples from Poland* jest próbą oceny trwałości powiązań budujących terytorialną tożsamość obszarów wiejskich na wybranych przykładach z Polski. Wyniki stanowiły podstawę do opracowania koncepcji *Reprezentacji przestrzennych wsi w Polsce*. Trzeci [3] artykuł (*Evaluating and interpreting the city using a photo projective method: the example of Łódź*) dotyczy obszaru miejskiego (Łodzi) i dotyczy ewaluacji i interpretacji miasta metodą foto-projekcji. Skoncentrowano się tu na czynnikach, mechanizmach i skutkach dysproporcji społecznych i gospodarczych w przestrzeni miejskiej. Jako swojego rodzaju uogólniające studium przypadku w tym zakresie, można potraktować [4] artykuł czwarty, odnoszący się do relacji społecznych w określonej przestrzeni, wynikających z upływu czasu i funkcjonowania mieszkańców – gdzie podejmuje się zagadnienie nowej interpretacji cmentarzy w mieście (*Time, Space, and the Social Life: New Interpretation of Cemeteries in the City*). Z kolei opracowanie piąte [5], dotyczące doświadczeń przestrzennych i postrzegania miasta przez studentów z wymiany międzynarodowej, na przykładzie Łodzi wskazuje na odmienne i nowatorskie odczytywanie jej elementów przez zewnętrznych użytkowników (*Discovering the City of Lodz (Poland). Spatial Experiences and Perceptions of Exchange Students*). Artykuł szósty

[6] *Obraz wsi i rolnictwa w polskich i angielskich podręcznikach do Geografii* powstały w wyniku realizacji projektu *Reprezentacje przestrzenne wsi w Polsce* przedstawia porównawczy, geograficzny kontekst rolniczo-wiejskiej przestrzeni w obu krajach. Z kolei artykuł siódmy [7] jest analizą zmian przestrzeni wiejskiej w kierunku ujęć tematycznych umożliwiających wykorzystanie walorów miejsc (Tematyzacja przestrzeni jako czynnik rozwoju lokalnego. Studium przypadku Sierakowa Sławińskiego i Masłomęcza; *Thematisation of space as a local development factor. Case study of Sierakowo Sławińskie and Masłomęcz*). Jest to podsumowanie projektu wdrożeniowego *Tworzenie Sieci Najciekawszych Wsi w Polsce*, w którym Habilitantka brała aktywny udział. Artykuł ósmy [8] ma charakter analityczny i dotyczy strategicznych działań uruchamiających przeciwdziałanie skutkom peryferyjności na obszarach wiejskich (Zrozumieć strategię przewyższania peryferyjności: Polskie doświadczenie transformacji - *Understanding strategies for overcoming peripherality: A Polish experience of transition*). Powstał jako część projektu *Procesy, cechy i cykle wewnętrznych peryferii w Europie*, a Habilitantka opracowała metodologię oraz studium przypadku obejmującego powiat wieruszowski – jako kontekst wewnętrznych peryferii oraz inicjowanych strategii przeciwdziałania. W opracowaniu dziewiątym [9]: *Sprawiedliwość przestrzenna na horyzoncie? Zintegrowane scenariuszowe narzędzie Teorii Zmian do oceny interwencji ukierunkowanych terytorialnie (Spatial justice on the horizon? A combined Theory of Change scenario tool to assess place-based interventions)* przedstawiono wyniki badań prowadzonych w ramach projektu *RELOCAL - Resituating the local in cohesion and territorial development (RELOCAL - Przywracanie znaczenia lokalności w spójności i rozwoju terytorialnym)*. Kandydatka współpracowała przy tworzeniu koncepcji artykułu i analizie wyników projektu w zakresie mapowania podstaw wynikających z Teorii Zmian oraz mechanizmów ich modyfikacji (*ToC Baseline mapping, Mechanism re-mapping*), sformułowała również wnioski, które bezpośrednio odnoszą się do zagadnień analizowanych w artykule.

Gdyby wziąć pod uwagę wyłącznie przedstawiony do oceny zestaw artykułów, bez zaprezentowanego w *Autoreferacie* komentarza Habilitantki, to wydobywanie z treści tekstów ogólnej koncepcji całości osiągnięcia jak i istoty stawianych do rozwiązania problemów wydaje się być bardzo trudne, a przynajmniej mnie sprawiło to zasadniczą trudność.

2.1 Cel naukowy pracy i metoda badawcza

W *Autoreferacie* Kandydatki wskazano główny cel całego cyklu artykułów, którym jest „sformułowanie koncepcji społecznego odwzorowania przestrzeni i jej zastosowanie w

studiach empirycznych z zakresu geografii człowieka, w szczególności skoncentrowanych na problematyce percepcji i wyobrażeń przestrzeni oraz rozwoju lokalnego". Przy czym „społeczne odwzorowanie przestrzeni” zdefiniowano jako wielowymiarową reprezentację naszego codziennego życia kształtowaną poprzez doznania, wyobrażenia i emocje, pozwalającą interpretować znaczenia oraz symboliczny wymiar miejsc i krajobrazów (Autoreferat, s. 4). Habilitantka podejmuje próbę zidentyfikowania istniejących relacji między praktykami przestrzennymi, mającymi swoje odzwierciedlenie w charakterze i formach zagospodarowania przestrzeni, a ich społeczną percepcją i znaczeniem, w perspektywie indywidualnych i zbiorowych doświadczeń. Gdyby pokusiła się, gdzieś, w treści artykułów lub w *Autoreferacie*, o sformułowanie wynikających z tej koncepcji konsekwencji w funkcjonowaniu ludzi, struktur społecznych i gospodarczych oraz w ich geograficznym otoczeniu (miasto, obszary wiejskie, region, gmina, park krajobrazowy itp.), uznałbym, że postawiony problem badawczy został w pełni objaśniony.

Dojście do celu głównego realizowano przez cztery zadania badawcze, które zostały przypisane wskazanym publikacjom z zestawu. Jeśli przyjąć, że osiągnięcie celu głównego zestawu artykułów ma uzasadnienie naukowe i stanowi istotny wkład w rozwój nauki (tu sformułowanie koncepcji i jej zastosowanie), to wykonanie wskazanych czterech zadań spełnia warunki stawiane osiągnięciom stanowiącym podstawę postępowania habilitacyjnego. Jako, że zestaw artykułów, wprawdzie opierający na wielu badaniach empirycznych, ma jednak charakter teoretyczny (koncepcja i jej zastosowania), to wypracowanie modelu teoretycznego wraz z jego warunkami (*Wybrane modele przestrzeni „potrójnie złożonej” w naukach społecznych*, i *Koncepcja społecznego odwzorowania przestrzeni*; Autoreferat rys. 1 i rys. 2) również uzasadnia wniosek Habilitantki. W tym kontekście, pierwsze zadanie to **opracowanie koncepcji społecznego odwzorowania przestrzeni** poprzez systematyzację procesów i pojęć dotyczących społecznego doświadczania przestrzeni, wiedzy i wyobrażeń, a także odniesienie do dyskusji nad kartograficznym ujmowaniem przestrzeni i znaczeniem mapy. W mojej opinii Habilitantka, w przedstawionych artykułach, taką koncepcję formułuje i w pełni uzasadnia.

Drugie zadanie polega na **ocenie możliwości zastosowania wybranych źródeł** (odręczne szkice, fotografie, narracje, *Komponenty analityczne odręcznych szkiców*; Autoreferat rys. 3), **metod ich analizy i interpretacji w badaniach społecznej percepcji miast i wsi**. Badania odnoszące się do społecznej oceny przestrzeni oraz znaczeń nadawanych jej przez odbiorców oparto na metodzie, którą nazwano „esejem fotograficznym” [artykuły A.3, A.4, A.5]. W artykułach, w których źródłem informacji

były narracje (indywidualne wywiady swobodne – [artykuł A.2], interpretacje miejsc w esejach fotograficznych – [artykuł A.4] , mapy narracyjne – [artykuł A.5] lub treści dokumentów strategicznych rozwoju lokalnego – [artykuł A.8], wykorzystano jakościowe metody analizy tekstu (słowa kluczowe i konteksty analizowanych treści). Zastosowano technikę analizy pola semantycznego na zasadzie budowy inwentarza określeń, asocjacji opozycji ekwiwalentów, działań wobec podmiotu i działań samego podmiotu (*Autoreferat* rys. 3: *Struktura analizy pola semantycznego*), stosując w każdym z tekstów metodę studium przypadku. Tu, charakter pewnej nowości naukowej na polu geografii społecznej ma zaproponowanie struktury analizy pola semantycznego.

Trzecie zadanie odwołuje się do **źródeł pośredniego doświadczenia przestrzeni na przykładzie obrazów obszarów wiejskich kształtowanych przez formalną edukację geograficzną** w Polsce i Anglii. Wychodząc od syntetycznych ujęć *Struktury pola semantycznego dla pojęcia „miejsce, w którym czas płynie wolno”* (*Autoreferat* tab. 4) oraz *„miejsca, w którym czas się zatrzymał”* (*Autoreferat* tab. 5), a także w oparciu o personalizację wyobrażeń, Habilitantka wykazuje, że rośnie zrozumienie dla symboliki zawartej w tkance miejskiej, lokalnej kulturze i życiu społecznym, a większość uzyskanych obrazów ilustruje typowe odczucia oceniające jakość przestrzeni życia codziennego, miejsca ważne dla praktyk przestrzennych użytkowników miast i wsi. Różne sposoby porządkowania i interpretacji zjawisk, wynikające z określonego w procesie nauczania stosunku do przestrzeni i człowieka skutkuje odmiennymi sposobami ich interpretowania i funkcjonowania w otoczeniu wiejskim i miejskim (użytkownicy koncentrują się na odmiennych kwestiach).

Czwarte zadanie ma charakter praktyczny i jest **próbą wykorzystania koncepcji społecznego odwzorowania przestrzeni do interpretacji problemów rozwoju lokalnego**. W trzech artykułach [A.7, A.8 i A.9] zamykających cykl wykazano, że perspektywa społecznego odwzorowania przestrzeni ma charakter subiektywnych odniesień w zakresie praktyk przestrzennych skoncentrowanych na wytwarzaniu przestrzeni. Są one rezultatem interpretacji wyobrażonych krajobrazów i przestrzeni pragnień oraz subiektywnego podejścia do dostępności przestrzennej, a także od poziomu zaspokojenia podstawowych potrzeb w środowisku życia (por. *Autoreferat* tab. 2). Moim zdaniem, wykazanie, że oddziaływania na subiektywne interpretacje odwzorowań przestrzeni mają konkretne przełożenie na procesy wytwarzania przestrzeni można uznać za istotne dokonanie naukowe Habilitantki. Zaprezentowana w artykułach metodologia składa się z trzech faz: identyfikacji działań i skutków kształtowania sprawiedliwości przestrzennej [1],

opracowania przyszłych scenariuszy rozwoju obszaru [2] i przygotowania schematu ToC (*Theory of Change*) identyfikującego najbardziej ograniczające czynniki, które wpływają na funkcjonowanie systemu na podstawie (scenariuszy). W sumie wszystkie fazy są ze sobą ściśle powiązane, mogą być powielane i w efekcie wypracowana metodologia ma charakter uniwersalny.

Wnioski, które Habilitantka formułuje w *Zakończeniu* wyraźnie wskazują, że zaprezentowane w artykułach społeczne odwzorowanie przestrzeni, jest ważnym kierunkiem badań na polu geografii społeczno-ekonomicznej (i gospodarki przestrzennej). Przestrzeń ma charakter otwartej i dynamicznej konstrukcji społecznej, a jej urzeczywistnieniu towarzyszą (wg założeń przestrzeni potrójnie złożonej) ściśle ze sobą powiązane praktyki społeczne, obiekty materialne i symboliczne reprezentacje. Jej pełne zrozumienie i wyjaśnienie, przy niezwykle złożonej rzeczywistości, wymaga ich całościowego traktowania. (*Autoreferat s. 28-29*)

2.2 Wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna

Ważnym wkładem dr Pauliny Tobiasz-Lis w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna jest samo postawienie zagadnienia „**społecznego odwzorowania przestrzeni**” jako istotnego problemu badawczego w kategoriach funkcjonowania układów przestrzennych oraz wypełnienie go treścią merytoryczną i propozycjami wykorzystania metod badawczych. Również bezpośrednie nawiązanie do kwestii kształtowania przestrzeni oraz roli w tym procesie lokalnych zasobów (chodzi o szeroko rozumianych użytkowników różnych przestrzeni i ich relacje traktowanych jako kapitał społeczny), ma – w pewnym sensie, walory nowości naukowej. Można uznać to dokonanie Habilitantki za oryginalny wkład w rozwój geografii społecznej, a szerzej w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna,

Podsumowując, analizowane w cyklu artykułów zagadnienie społecznego odwzorowania przestrzeni przyjmując formę różnego rodzaju reprezentacji miejsc uosabia ciągłą potrzebę wytwarzania znaczeń, wartości i symboli, co wobec dynamicznych zmian otaczającej nas rzeczywistości istotnie ułatwia tworzenie względnie stabilnych obrazów terytorialnych. Zastosowany w artykułach sposób analizy miejsc (m.in. tekstowy, wizualny, kartograficzny), nie jest ani obiektywny, ani neutralny (ujęcie modelowe) odzwierciedla bowiem wiedzę, potrzeby i preferencje obserwatora. Umożliwiając odczytanie otoczenia, z uwzględnieniem podmiotowości i relacji ludzi ze środowiskiem - społeczne odwzorowanie

przestrzeni dostarcza obrazów świata, opinii, koncepcji i dyskursów nabierających wymiaru społecznego (a więc z uwzględnieniem trzech pojęć kluczowych dla geografii człowieka: miejsca, terytorium i krajobrazu). Uważam, że sformułowanie i nazwanie tego ujęcia (społeczne odwzorowanie przestrzeni) stanowi o istotnym wkładzie Habilitantki w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

3. Dorobek dr Pauliny Tobiasz-Lis w zakresie dydaktyki i organizacji działalności naukowej

Jeśli chodzi o pracę dydaktyczną dr Pauliny Tobiasz-Lis, to w okresie po doktoracie, koncentruje się ona na zatrudnieniu w Uniwersytecie Łódzkim, gdzie od 2010 roku prowadzi liczne zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, seminaria) oraz promuje licencjatów (29) i magistrantów (19), a także recenzuje ich prace. Była dotąd promotorem pomocniczym w dwóch przewodach doktorskich prowadzonych na tej uczelni.

Prowadzone przez dr Paulinę Tobiasz-Lis zajęcia dydaktyczne to m. in. wykłady i ćwiczenia: Podstawy geografii regionalnej, Wprowadzenie do studiów regionalnych, Geografia społeczna, Geografia społeczna problemowa i metody badań społecznych, Podstawy geografii, Podstawy geografii regionalnej, Badania społeczne w naukach geograficznych, Strategia rozwoju regionalnego i lokalnego, Planowanie i strategie rozwoju regionalnego i lokalnego, Zasoby środowiska i strategia rozwoju regionalnego, Problemy społeczności lokalnych i samorząd terytorialny, Społeczny wymiar rozwoju regionalnego i lokalnego, Studia miejskie i wiejskie – badania i metody, Marketing terytorialny i strategia rozwoju regionu, Koncepcja regionu i krajobrazu w geografii, Podstawy architektury i planowania krajobrazu kulturowego, Region administracyjny, organizacja i zarządzanie, Regiony Polski – zagospodarowanie, Regiony geograficzne Europy, Geografia usług, Geografia komunikacji, Źródła do przeszłości regionu, Geografia wsi i rozwój lokalny, Potencjał turystyczny obszarów wiejskich w Polsce, Kulturowy wymiar przemian polskiej wsi, Geografia kultury, Wyobrażenia przestrzeni miast, Percepcja zagospodarowania przestrzeni miast, Dziedzictwo polskiej przestrzeni – regiony kulturowe Polski, Przyrodnicze i kulturowe walory Skandynawii, Potencjał turystyczny krajów skandynawskich, Metody jakościowe w kształtowaniu przestrzeni, Problemy społeczno-gospodarcze Rosji i Geografia Rosji, łącznie ponad 30 różnych tematów bezpośrednio powiązanych z geografiami społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną. Prowadzi też zajęcia w jęz. angielskim: Images of urban space, Mental maps and images in geography and spatial planning, Methods in Human Geography oraz Urban social geography.

Kilkukrotnie prowadziła także zajęcia (Program Erasmus+) na uczelniach zagranicznych i w innych ośrodkach akademickich: na Uniwersytecie Wschodniej Finlandii (Joensuu, 2012-2013) i na Uniwersytecie w Bukareszcie (2020-2021, Rumunia), a także w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Warszawie (2017). Na zamówienie Wydawnictwa Szkolnego PWN opracowała też materiały pomocnicze do nauczania geografii w gimnazjum (scenariusze lekcji do całej serii podręczników *Świat bez tajemnic* oraz w szkole ponadgimnazjalnej (scenariusze lekcji do serii *Czas na Geografię*). Prowadziła także serię szkoleń dla nauczycieli geografii, w zakresie wykorzystania nowych mediów w dydaktyce szkolnej.

Kilkukrotnie była powoływana na stanowisko pełnomocnika Rektora UŁ ds. kierowania projektami międzynarodowymi (2016, 2016 i 2022). Była też w dwóch kadencjach członkiem Rady Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. Od 2010 r. była kilka razy nagradzana indywidualnie i zbiorowo (programy i projekty) przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego za wybitne osiągnięcia naukowe. W swojej pracy podejmowała też szeroką działalność popularyzującą naukę (publikacje szkoleniowe, wywiady radiowe i prasowe, *social media*).

Generalnie, całą aktywność dydaktyczną i organizacyjną dr Pauliny Tobiasz-Lis oceniam bardzo wysoko, biorąc pod uwagę przede wszystkim szeroką, ale ukierunkowaną tematykę Jej zajęć i prac, co dodatkowo istotnie wspiera wniosek o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

4. Ocena aktywności naukowej Kandydatki i konkluzja

Przechodząc do ogólnej oceny dorobku naukowego dr Pauliny Tobiasz-Lis stwierdzam, że:

1. Powstały po uzyskaniu stopnia doktora dorobek publikacyjny jest – zarówno jeśli chodzi o wymiar ilościowy, jak i jakościowy – znaczący, a jego oddziaływanie w środowisku naukowym jest zauważalne przede wszystkim w kraju, ale również za granicą (świadczą o tym stosunkowo liczne cytowania w pracach badaczy zajmujących się kwestiami rozwoju obszarów wiejskich, rozwoju lokalnego, obszarami peryferyjnymi, wyobrażeniami przestrzeni i ich znaczeniem itd.)

2. Cechą charakterystyczną dorobku Habilitantki jest wielokierunkowość zainteresowań badawczych oraz ich stopniowa ewolucja w stronę specjalizacji i ujęć syntetycznych. W całym okresie po uzyskaniu doktoratu Jej dorobek naukowy (publikacje,

wystąpienia konferencyjne, udział w licznych programach badawczych, ekspertyzy) koncentruje się na czterech grupach zagadnień naukowych, mieszczących się w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Są to chronologicznie: *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi* wskazujące *Czynniki, mechanizmy i skutki* [1], *Reprezentacje przestrzenne wsi w Polsce* [2], *Tworzenie sieci najciekawszych wsi i Inteligentny rozwój obszarów wiejskich* [3], *Funkcjonowanie lokalnych systemów produkcji w warunkach kryzysu gospodarczego (Functioning of local Production Systems under Economic Crisis)* i *Lokalność w kontekście spójności i rozwoju terytorialnego (Resituating the local in cohesion and territorial development)* [4]). W tych pracach uczestniczyła biorąc udział w badaniach Projektu 7 Programu Ramowego UE oraz Programu Horyzont 2020. Ewolucyjną ścieżkę rozwoju naukowego Habilitantki potwierdzają artykuły z Jej dorobku, w tym te wybrane jako cykl publikacji stanowiący osiągnięcie naukowe oraz dwie *Monografie*, które nie były bezpośrednio przedmiotem mojej recenzji.

3. Kierowanie przez Habilitantkę kilkoma projektami badawczymi oraz udział w zespołowych przedsięwzięciach badawczych, zarówno krajowych jak i zagranicznych, wskazuje na dużą umiejętność współpracy naukowej oraz wykorzystywania wiedzy teoretycznej w praktyce badawczej, co współcześnie jest znaczącym walorem samodzielnego pracownika naukowego i organizatora pracy naukowej.

4. Przedstawiony do oceny cykl artykułów dr Pauliny Tobiasz-Lis ma – w mojej opinii – znaczące walory poznawcze i jest przemyślanym i wartościowym dokonaniem naukowym. Za istotne osiągnięcie Kandydatki uważam stwierdzenie, że „**społeczne odwzorowania przestrzeni**” stanowią istotny problem badawczy w kategoriach funkcjonowania układów przestrzennych. Wypełnienie go treścią merytoryczną i propozycjami wykorzystania metod badawczych oraz bezpośrednio nawiązanie do kwestii kształtowania przestrzeni określa rolę jaką w tym procesie spełniają lokalne zasoby.

5. Wyniki swoich badań dr Paulina Tobiasz-Lis publikowała przede wszystkim w wydawnictwach krajowych o znaczącym, ogólnokrajowym zasięgu oddziaływania. Są też publikacje w wydawnictwach zagranicznych o dużej renomie w zakresie tematyki rozwoju regionalnego i miejskiego, a szerzej geografii społeczno-ekonomicznej. Czynny udział w licznych konferencjach naukowych w kraju i zagranicą świadczy o szerokich możliwościach upowszechniania wyników własnych badań i pracy naukowej.

6. Obok intensywnej działalności naukowo-badawczej dr Paulina Tobiasz-Lis zajmuje się aktywnie pracą dydaktyczną oraz organizacyjną nie tylko w swojej macierzystej

uczelni, ale również na innych uniwersytetach, zarówno w kraju, jak i za granicą. Prowadzi wszystkie typy zajęć dydaktycznych - zarówno wykłady jak i ćwiczenia ukierunkowane na szeroko rozumianą Geografię społeczno-ekonomiczną Geografię człowieka oraz Politykę regionalną i lokalną. Angażuje się też w seminaria licencjackie i magisterskie, wypromowała ponad 130 magistrów i licencjatów.

W mojej ocenie, dotychczasowa działalność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna dr Pauliny Tobiasz-Lis upoważnia do stwierdzenia, że Jej dorobek naukowy oraz inicjatywy badawcze są wystarczające, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym (prace wskazane jako uzupełnienie recenzowanego cyklu artykułów mają – w mojej opinii – wysoką naukową wartość) do uzasadnienia wniosku habilitacyjnego. Ich oddziaływanie na środowisko naukowe i badawcze, nie tylko krajowe, ale również międzynarodowe jest co najmniej zauważalne. Habilitantka współpracowała bądź nadal współpracuje, w sensie wspólnych badań naukowych, z kilkoma zespołami badawczymi z zagranicy (m. in. Joensuu, Volos, Dortmund, Sztokholm). W przedstawionym do oceny cyklu artykułów wiele części ma twórczy charakter, zarówno pod względem poznawczym (artykuły nr 7, 8 i 9), jak i z uwagi na zastosowane podejście metodyczne (artykuły nr 3, 4 i 5), co potwierdza nowatorstwo podejścia dr Pauliny Tobiasz-Lis do kwestii społecznego odbioru przestrzeni przez szeroko rozumianych użytkowników. Uważam, że zdecydowana większość konkluzji Kandydatki (na temat społecznego odwzorowania przestrzeni w formie reprezentacji miejsc, która uosabia ciągłą potrzebę wytwarzania znaczeń, wartości i symboli, co istotnie ułatwia tworzenie względnie stabilnych obrazów terytorialnych) – jest wartościowa naukowo i stanowi istotny wkład w rozwój badań nad relacjami między użytkownikami przestrzeni, jej interpretacjami i jej wytwarzaniem, a szerzej, do dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Po zapoznaniu się z całym dorobkiem naukowo-badawczym i organizacyjno-dydaktycznym dr Pauliny Tobiasz-Lis, a przede wszystkim z cyklem artykułów stanowiącym osiągnięcie naukowe będące podstawą postępowania habilitacyjnego – stwierdzam, że dr Paulina Tobiasz-Lis spełnia warunki do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.).

(Krystian Heffner)